

Historyczne zbiory dolnośląskich klubów sportowych jako element dziedzictwa kulturowego regionu

SZYMON BENIUK

Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego

e-mail: szymon.beniuk2@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0002-1770-4376

Keywords: material heritage of sport, Lower Silesia, memorial chambers, sports clubs, sports collections, sports museums, sport, Western Territories

Słowa kluczowe: dziedzictwo materialne sportu, Dolny Śląsk, izby pamięci, kluby sportowe, kolekcje sportowe, muzea sportowe, sport, Ziemie Zachodnie

Abstract

Historical Collections of Lower Silesian Sports Clubs as an Element of the Cultural Heritage of the Region

Undoubtedly, the collecting, protection, and display of items of historical value is not one of the main tasks of sports clubs. Nevertheless, many prestigious European clubs have museums with exhibitions presenting their history and achievements. In Poland, the most prominent sports clubs have their museums, but smaller local sports organizations also have objects of historical value. Their material heritage is often located in small rooms in the club building or in private homes of members. This paper is an attempt to examine the attitude of Lower Silesian sports clubs towards their collections of historical value. It is also an attempt to recognize the phenomenon and its potential for research into the history of sport in the region. The research is based on questionnaires returned by 32 organizations established before 1990 from 30 towns in Lower Silesia. The research was carried out within the framework of the project „Ocalone Dziedzictwa. Regionalne Izby Pamięci Ziem Zachodnich i Północnych” („Rescued Heritages Project. Regional Memorial Chambers of the Western and Northern Territories”), implemented by the Centre for Remembrance and Future in Wrocław and

a consortium of the Western and Northern Territories Network. The project is funded by the Ministry of Culture and National Heritage. It aims to develop the activities of memorial chambers. This research has demonstrated that a significant number of sports clubs in Lower Silesia have items of historical value that could be useful for research into the history of post-war physical education in the region. Some of them know the value of their heritage, but the clubs' collecting, protecting, and exhibiting activities are only sometimes professional and in line with good museum practice.

Abstrakt

Gromadzenie, zabezpieczanie i udostępnianie przedmiotów o wartości historycznej nie należy do podstawowych zadań klubów sportowych, a jednak przy wielu renomowanych europejskich drużynach działają muzea pokazujące ich historię i osiągnięcia. W ostatnich latach także w Polsce największe kluby otwierały swoje muzea. Obiektami o wartości historycznej dysponują również mniejsze organizacje, krzewiące kulturę fizyczną w wymiarze lokalnym. Ich dziedzictwo materialne nierzadko mieści się w niewielkich pokojach klubowego budynku, a nawet w prywatnych mieszkaniach działaczy. Celem niniejszego tekstu jest określenie stosunku dolnośląskich klubów sportowych do własnych zbiorów o wartości historycznej oraz związanych z tymi zbiorami praktyk, a także próba rozpoznania zjawiska i jego potencjału dla prowadzenia badań nad historią sportu w regionie. Artykuł powstał na podstawie kwestionariuszy, na które odpowiedziały 32 organizacje (założone przed 1990 rokiem) z 30 miejscowości na Dolnym Śląsku. Badania zostały przeprowadzone w ramach projektu „Ocalone Dziedzictwa. Regionalne Izby Pamięci Ziem Zachodnich i Północnych”, realizowanego przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu w ramach konsorcjum Sieci Ziem Zachodnich i Północnych, ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego; celem projektu jest wspieranie działalności izb pamięci. W wyniku przeprowadzonych badań udało się ustalić, że wiele klubów sportowych na Dolnym Śląsku dysponuje przedmiotami o wartości historycznej, potencjalnie użytecznymi w zakresie prowadzenia badań nad dziejami powojennej kultury fizycznej w regionie. W klubach zasadniczo doceniana jest wartość tego rodzaju dziedzictwa, jednak często działania związane z jego gromadzeniem, zabezpieczaniem oraz udostępnianiem podejmowane są intuicyjnie i nie zawsze zgodnie z dobrymi praktykami muzealnymi.

Stałym elementem widowni współczesnych dużych imprez sportowych są trzymane przez kibiców transparenty z prośbami do zawodników o podarowanie im autografu lub innej pamiątki. Meczom piłkarskiej ekstraklasy towarzyszą zwykle apele o przekazanie koszulki, wyrażane okrzykami lub hałasami wypisanymi na skrawkach dzierzonych w rękach kartonów¹. Dlaczego

¹ Problem ten stał się na tyle palący, że niektóre kluby zdecydowały się wystosować apel do swoich kibiców o zaprzestanie przynoszenia kartonów i plakatów z prośbami o trykoty. Podobne kroki podejmowały w przeszłości również kluby sportowe z zachodniej Europy. Jakub Guder,

marzeniem niejednego kibica jest zdobycie przepoconej koszulki gwiazdora, skoro w klubowym sklepie może otrzymać identyczny model, z pełnym oznakowaniem reklamowym i nazwiskiem swojego ulubieńca? Determinacja fanów dowodzi, że przyczyna takich zachowań nie leży w zaoszczędzeniu paruset złotych, ile raczej w wartości, jakiej nabywa ów trykot okrywając przez dziewięćdziesiąt minut tors bożyszcza tłumów. Wartość ta wzrasta, gdy występ zawodnika jest udany, a drużyna osiągnęła sukces. Z pozoru zwyczajna część odzieży, staje się wówczas – cytując Marcina Kulę – „nośnikiem pamięci historycznej”, w którym zasadza się jego związek ze szczególną postacią i wydarzeniem². Takiego znaczenia może nabrać również tak – jak mogłoby się wydawać – zwyczajna rzecz, jak kawałek starej murawy, którą swoim kibicom sprzedawali między innymi Real Madryt, FC Barcelona, a także Wisła Kraków³. Obiekty sportowe – zarówno duże (takie jak hale lub stadiony), jak i małe (stroje, przyrządy i trofea) – w sporcie odgrywają jednak nie tylko rolę pamiątek przypominających o wydarzeniach i postaciach, ale ponadto kształtują oraz umacniają tożsamość wspólnoty⁴. Zaświadczają o wieloletniej tradycji organizacji i sukcesach, które mają niezwykle istotne znaczenie dla autoidentyfikacji ogniskujących się wokół nich grup społecznych⁵.

Opisane zachowania są charakterystyczne dla wydarzeń z udziałem klubów rozpoznawalnych w Polsce i za granicą, reprezentujących świat

„Śląsk Wrocław do kibiców: Nie proście piłkarzy o koszulki!,” *Gazeta Wrocławska*, 2 października 2023 (dostęp 5 czerwca 2024), <https://gazetawroclawska.pl/slask-wroclaw-do-kibicow-nie-proscie-pilkarzy-o-koszulki/ar/c2-17943239>.

² Marcin Kula, *Nośniki pamięci historycznej* (Warszawa: DiG, 2002), 7–8, 12–13.

³ Bartosz Karcz, „Wisła Kraków sprzedaje kawałki boiska swoim kibicom!,” *Gazeta Krakowska*, 7 lipca 2023 (dostęp 5 czerwca 2024), <https://gazetakrakowska.pl/wisla-krakow-sprzedaje-kawalki-boiska-swoim-kibicom/ar/c2-17702765>; Pablo Polo, „El Madrid vende trozos de césped de la Decimocuarta,” *Marcia*, 21 listopada 2023 (dostęp 5 czerwca 2024), <https://www.marca.com/futbol/real-madrid/2023/11/21/655cd436ca4741f2768b4589.html>.

⁴ Na temat roli przedmiotów będących nośnikami pamięci w kształtowaniu tożsamości różnych grup zob. Kula, *Nośniki pamięci*, 285.

⁵ Członkowie klubów sportowych i ich kibice chętnie przypominają o sukcesach swoich drużyn, nawet jeśli sami, ze względu na swój wiek, nie mogli być ich świadkami. Niezwykle dużo emocji w świecie sportu wywołują również spory o starszeństwo klubów. Jeden z nich od lat toczy się w Krakowie i rozgorzał na nowo w 2021 r., po rozpoczęciu akcji marketingowej mającej dowieść starszeństwa Wisły Kraków nad lokalnym rywalem, której towarzyszył list otwarty przewodniczącego rady nadzorczej Wisły Kraków Tomasza Jażdżyńskiego opublikowany na specjalnie utworzonej stronie najstarszypolski klub.pl. Działania te spotkały się z protestami środowisk związanych z KS Cracovia. „Wisła Kraków chce udowodnić, że jest najstarszym polskim klubem,” *Przegląd Sportowy*. *Onet.pl*, 19 stycznia 2021 (dostęp 5 czerwca 2024), <https://przegladsportowy.onet.pl/pilka-nozna/ekstraklasa/jaki-klub-jest-najstarszy-w-polsce-trwa-spor-wisla-krakow-cracovia/mv2s3gj>.

profesjonalnego sportu. To jednak tylko jedna, choć medialna i budząca największe zainteresowanie kibiców, odsłona sportu. Mówimy bowiem o zjawisku znacznie szerszym, obejmującym także sport amatorski i wypełniającym codzienność wielu ludzi, niezależnie od ich profesji, pochodzenia społecznego i miejsca zamieszkania. Prezentowane tu badania w znacznej mierze dotyczą sportu uprawianego na wsi i w małych miasteczkach, przenosząc uwagę z największych aren sportowych na „stadion na peryferiach” – by nawiązać do terminu użytego przez Martę Kurkowską-Budzan i Marcina Stasiaka w pracy pod takim właśnie tytułem⁶. W badaniach historycznych perspektywa ta przyjmowana jest nadal dość rzadko. Nie oznacza to, że zagadnienie sportu jest nieobecne w monografiach regionalnych, lecz bywa zwykle traktowane w sposób wyłącznie deskryptywny, ograniczając się do przywołania wydarzeń z dziejów organizacji lokalnego sportu. Wydaje się, że sformułowana przed laty przez Martę Kurkowską-Budzan diagnoza mówiąca o niewykorzystywaniu potencjału badań nad historią lokalnego sportu i niedocenianiu przez historyków regionalnych jej roli w dziejach miejscowości nie straciła na aktualności⁷.

Niniejszy artykuł z pewnością nie wypełni zarysowanej luki. Stanowi jedynie próbę rozpoznania praktyk stosowanych przez wybrane kluby sportowe wobec ich materialnego dziedzictwa, a tym samym przyczynek do zbadania znaczenia określonych przedmiotów w obszarze lokalnego sportu. Sportowcy z peryferii (rozumianych geograficznie, ale także w znaczeniu uczestnictwa w rozgrywkach niższego szczebla, odbywających się poza głównym nurtem zainteresowania masowego odbiorcy rozrywki sportowej), podobnie jak i sportowe gwiazdy, również przywdziewają klubowe barwy, korzystają ze sportowych przyrzędów i występują na sportowych obiektach, choć zwykle znacznie mniejszych niż prezentowane w telewizyjnych transmisjach z zawodów. Zapewne rzadziej, jeśli w ogóle, ich sympatycy w przypiływie euforii zdzierają z nich koszulki, zwłaszcza że w zespołach, do których należą, każdy egzemplarz jest wielokrotnego użytku i ze względu na ograniczone środki finansowe powinien służyć zawodnikom jak najdłużej. Lokalne kluby nie sprzedają też raczej kawałków murawy. Zasadne jest zatem postawienie pytania o stosunek lokalnych organizacji sportowych do ich materialnych

⁶ Marta Kurkowska-Budzan i Marcin Stasiak, *Stadion na peryferiach* (Kraków: Universitas, 2016).

⁷ Marta Kurkowska-Budzan, „Sport w perspektywie antropologii historycznej,” w *Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski po II wojnie światowej*, red. Jarosław Maliniak, Piotr Sroka i Grzegorz Strauchold (Wrocław: Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, 2014), 277.

zasobów o potencjalnej wartości historycznej oraz do tworzenia własnych kolekcji „nośników pamięci historycznej”. Kwestie te wiążą się również z pytaniem o rolę przedmiotów w kształtowaniu lokalnych wspólnot sportowych.

Asumpt do przeprowadzenia badań dał zainaugurowany oficjalnie we wrześniu 2022 roku projekt „Ocalone Dziedzictwa. Regionalne Izby Pamięci Ziem Zachodnich i Północnych” (dalej: „Ocalone Dziedzictwa”), realizowany przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu w ramach konsorcjum Sieci Ziem Zachodnich i Północnych⁸ ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Adresatem projektu są izby pamięci działające na terenie Dolnego Śląska, Śląska Opolskiego, ziemi lubuskiej, Pomorza Zachodniego oraz Warmii i Mazur. Zakłada on nawiązanie współpracy z prowadzącymi izby pamięci podmiotami w zakresie zabezpieczania gromadzonych przez nie kolekcji.

Na potrzeby projektu „izbami pamięci” przyjęto określać placówki gromadzące i udostępniające zbiory o wartości historycznej, które nie figurują w Państwowym Rejestrze Muzeów ani w Wykazie muzeów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a więc nie muszą spełniać wymogów określonych w ustawie o muzeach⁹. Należy przy tym dodać, że są to zwykle miejsca prowadzone przez organizacje pozarządowe, osoby prywatne lub przez jednostki samorządowe, a prezentowane w nich kolekcje dotyczą przede wszystkim historii lokalnej i opowiadają o dziejach miejscowej społeczności. Charakterystyczne jest również to, że izby pamięci powstają zwykle w mniejszych miejscowościach i stają się ośrodkami animującymi lokalne działania kulturalne. Odgrywają ponadto istotną rolę w chronieniu lokalnego dziedzictwa, dzięki gromadzeniu przedmiotów codziennego użytku, a także obiektów związanych z działalnością miejscowych przedsiębiorstw i instytucji. Organizatorzy izb pamięci oraz wspierające je osoby nierzadko mają osobisty stosunek do powstałych kolekcji. Jeszcze przed oficjalnym rozpoczęciem projektu udało się ustalić, przede wszystkim w wyniku kwerendy internetowej, tylko na Dolnym Śląsku około stu takich miejsc, a z dalszego rozeznania wynika, że może być ich znacznie więcej.

⁸ W skład Sieci Ziem Zachodnich i Północnych wchodzi Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu, Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego w Poznaniu, Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Instytut Śląski w Opolu oraz Centrum Dialogu Przełomy, będące częścią Muzeum Narodowego w Szczecinie.

⁹ „Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach,” *Dziennik Ustaw* (2022): poz. 385.

W toku dyskusji prowadzonych nad zakresem znaczeniowym pojęcia „izba pamięci” i rozpoznawania skali zjawiska w regionie, niejako na marginesie uwidoczniła się również kwestia kolekcji tworzonych przez organizacje, które trudno uznać za sensu stricto inicjatorów izb pamięci, ich główna działalność nakierowana jest bowiem na obszary inne niż kolekcjonerstwo, ochrona dziedzictwa bądź popularyzacja historii. Zaliczyć możemy do tej grupy kluby sportowe, które gromadzą obiekty o potencjalnie historycznej wartości, choć bez wątplenia nie należy to do ich naczelných zadań i sporadycznie chwalą się działalnością na tym polu. Impulsem do podjęcia refleksji na ten temat w odniesieniu do lokalnego sportu był przykład znanych muzeów i popularnych zagranicznych oraz polskich klubów sportowych. Wedle przywołanych przez Aleksandrę Czechowicz-Woźniak szacunków z 2012 roku, na całym świecie istnieje ponad trzysta muzeów sportu¹⁰. Placówki takie jak The National Football Museum w Manchesterze odwiedza nawet ponad pół miliona osób rocznie¹¹. Dużą popularnością cieszą się muzea renomowanych klubów sportowych – FC Barcelona Museum w 2000 roku zwiedziło blisko 1,2 miliona, a w 2015 roku prawie 1,8 miliona osób¹². Swoje ekspozycje ma szereg utytułowanych europejskich klubów – między innymi Real Madryt, Arsenal Londyn, AC Milan, Genoa CFC, Borussia Dortmund, Benfica Lizbona i wiele innych. Także w Polsce działają muzea sportu. Wpisane do Państwowego Rejestru Muzeów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (stan na 2022 rok) Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie odwiedzało w latach 2007–2022 około 32 tysięcy osób rocznie¹³. Z kolei w ministerialnym „Wykazie muzeów” z 2022 roku figuruje także Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu. Placówek tego typu jest jednak więcej – w Olsztynie działa Muzeum Sportu, w Cieklinie Muzeum Narciarstwa, a w Łebczu koło Pucka Muzeum Sportu Wiejskiego¹⁴. W Polsce istnieją również muzea założone przy klubach

¹⁰ Aleksandra Czechowicz-Woźniak, „Muzea piłki nożnej na świecie,” *Muzealnictwo* 53 (2012): 164.

¹¹ Według danych opublikowanych przez Association of Leading Visitor Attractions (ALVA), The National Football Museum w 2016 r. odwiedziło 574 tys. osób. Zob. „Visits made in 2016 to visitor attractions in membership with ALVA,” Association of Leading Visitor Attractions (dostęp 14 grudnia 2022), <https://www.alva.org.uk/details.cfm?p=607>.

¹² „Number of visitors to the FC Barcelona Museum from 1994 to 2021,” *Statista* (dostęp 14 grudnia 2022), <https://www.statista.com/statistics/1304071/annual-attendance-fc-barcelona-museum/>.

¹³ *Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Raport 2005–2016* (Warszawa: Muzeum Sportu i Turystyki, 2017), 176.

¹⁴ Barbara Cyrek, „Sport jako przedmiot narracji muzealnej,” *Konteksty Społeczne* 5 (2017): 33; Aleksandra Olszak, „Takiego muzeum nie ma nigdzie w Polsce. W Łebczu działa już Muzeum

sportowych – przy Legii Warszawa (od 2006 roku), Lechii Gdańsk (od 2013 roku), Widzewie Łódź (od 2021 roku) oraz Śląsku Wrocław (od 2023 roku)¹⁵. Muzeum łódzkiego klubu zostało wpisane do „Wykazu muzeów” MKiDN¹⁶.

Poza muzeami sportu, możemy mówić również o zjawisku kolekcjonerstwa sportowego. Historyczne odznaki drużyn, stroje, autografy i inne pamiątki można nabyć za pośrednictwem serwisów i domów aukcyjnych, a także grup kolekcjonerów w mediach społecznościowych. Giełdy kolekcjonerów pamiątek sportowych odbywają się między innymi w siedzibie Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Polski Klub Kolekcjonerów Sportowych w ostatnich latach regularnie organizował podobne wydarzenia w Krakowie¹⁷. Miłośnicy futbolowych trykotów spotykają się na imprezach z cyklu „KitsUp. Spotkanie fanów i kolekcjonerów koszulek i gadżetów piłkarskich”, na których pojawiają się osobistości świata sportu, takie jak Andrzej Strelau lub Stefan Szczepłek¹⁸. Dostępna jest również literatura prezentująca wybrane kolekcje, na przykład *Katalog odznak klubów sportowych Warszawy i okolic do 1975 roku* albo *Katalog odznak klubów sportowych. Kresy i Zaolzie*¹⁹. Mnogość podejmowanych zarówno oddolnych, jak i instytucjonalnych inicjatyw zaświadcza o stosunkowo szerokim zainteresowaniu pamiątkami z dziedziny sportu.

Badania przeprowadzone na potrzeby projektu „Ocalone Dziedzictwa” i niniejszego artykułu oparte zostały na kwestionariuszu składającym się z ośmiu pytań dotyczących zbiorów sportowych pamiątek (zob. Aneks).

Sportu Wiejskiego!”, *Pomorskie.eu*, 1 sierpnia 2022 (dostęp 14 grudnia 2022), <https://pomorskie.eu/takiego-muzeum-nie-ma-nigdzie-w-polsce-w-lebczu-dziala-juz-muzeum-sportu-wiejskiego/>.

¹⁵ „Muzeum Legii” (dostęp 14 grudnia 2022), <https://legia.com/muzeum-legii/>; „Muzeum Lechii Gdańsk” (dostęp 14 grudnia 2022), <https://lechia.pl/klub/muzeum-lechii-gdansk/>; „Muzeum Widzewa” (dostęp 14 grudnia 2022), <https://widzew.com/klub/muzeum/>; Michał Sałkowski, „Gratka dla kibiców! Otwarcie Muzeum Śląska Wrocław na Tarczyński Arenie już za miesiąc”, 4 sierpnia 2023 (dostęp 5 września 2023), <https://www.wroclaw.pl/sport/muzeum-slaska-wroclaw-tarczynski-arena-otwarcie-bilety-godziny-otwarcia>.

¹⁶ „Wykaz muzeów działających w oparciu o statut bądź regulamin uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego”, 27 lipca 2023 (dostęp 5 września 2023), <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/wykaz-muzeow.php>.

¹⁷ „Giełda Kolekcjonerów Pamiątek Sportowych” (dostęp 6 czerwca 2024), <https://www.muzeumsportu.waw.pl/wystawy/wydarzenia/39-gielda-kolekcjonerow-pamiatek-sportowych>; „Polski Klub Kolekcjonerów Sportowych. Aktualności” (dostęp 6 czerwca 2024), <http://www.pkks.cba.pl/>.

¹⁸ „KitsUP. LineUP” (dostęp 6 czerwca 2024), <https://www.kitsup.pl>.

¹⁹ Andrzej Grabowski i Zbigniew Malinowski, *Katalog odznak klubów sportowych Warszawy i okolic do 1975 roku* (Żelechów: Sendsport, 2010); Andrzej Grabowski i Zbigniew Malinowski, *Katalog odznak klubów sportowych. Kresy i Zaolzie* (Warszawa: Komograf, 2013).

Kwestionariusz został wypełniony przez przedstawicieli trzydziestu dwóch organizacji sportowych z Dolnego Śląska, założonych przed 1990 rokiem (il. 1). Były to: 1 Klub Sportowy Ślęza Wrocław, AKS Strzegom, Błyskawica Luboszyce, Chrobry Głogów, GKS Zagłębie Wałbrzych, GKS Warta Bolesławiecka, GKS Iskra Pasikowice, Gwardia Wrocław, KP Bór Oborniki Śląskie, KS Śwież Wązów, KS Chojnowianka, KS Górnik Polkowice, Lechia Dzierżoniów, LKS Barycz Sułów, LKS Zorza Pęgów, LKS Ognisko Przeworno, LKS Puma Pietrzykowice, LZS Błyskawica Szewce, LZS Olimpia Godzięcin, MKS Karolina w Jaworzynie Śląskiej, MKS Piast Żmigród, MKS Odra Ścinawa, MKS Ślęza Sobótka, MKS w Szczawnie-Zdroju, MKP Wołów, MKS Osa Zgorzelec, MKS Pogoń Góra, PKS Lechia Piechowice, MKS Parasol Wrocław, Świdnicki Klub Piłki Ręcznej, WKS Oleśniczanka, Zieloni Rakoszyce²⁰.

Większość ankietowanych klubów ma już za sobą kilkadziesiąt lat działalności. W gronie nestorów znalazł się najstarszy klub sportowy polskiego Wrocławia – 1 KS Ślęza Wrocław, który został założony 16 czerwca 1945 roku, czyli nieco ponad miesiąc po kapitulacji Festung Breslau²¹. Najmłodszy jest związany w 1985 roku MKS w Szczawnie-Zdroju. Kluby, które nadesłały odpowiedzi pochodzą z trzydziestu różnych dolnośląskich miejscowości²². Zdecydowaną większość z nich zarówno pod względem obszaru działania, jak i znaczenia w ostatnich latach wśród polskich, a tym bardziej międzynarodowych organizacji tego rodzaju możemy plasować na sportowych peryferiach. Na tle ankietowanej grupy wyróżniają się Gwardia Wrocław i Zagłębie Wałbrzych, które święciły znaczące sukcesy w latach PRL, popadły jednak w kryzys po przemianach ustrojowych. Sukcesami w wybranych dyscyplinach może pochwalić się Ślęza Wrocław, której koszykarki sięgnęły po mistrzostwo Polski w latach 1987 i 2017. W różnych okresach sukcesy piłkarskie, przede wszystkim jednak w skali regionu, odnosili również zawodnicy Chrobrego Głogów oraz Górnika Polkowice.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej w wyniku zmiany granic na Dolnym Śląsku doszło do niemal zupełnej wymiany ludności. W konsekwencji niemiecki sport na tym obszarze zamarł, a dotychczas działające

²⁰ Na etapie wstępnego rozpoznania udało się odnaleźć 187 klubów sportowych z Dolnego Śląska, które zostały założone przed 1990 r. Nie ze wszystkimi udało się skontaktować, część z nich zakończyła działalność w ciągu ostatnich kilku lat, inne zaś nie zdecydowały się przesłać odpowiedzi na pytania.

²¹ Sławomir Szymański, *Wrocław sport PRL* (Wrocław: Via Nova, 2013), 9.

²² Trzy kluby, które odpowiadały na kwestionariusz, mają siedzibę we Wrocławiu – Ślęza Wrocław, Gwardia Wrocław i Parasol Wrocław.

kluby zakończyły swoją działalność. Niemal od pierwszych dni po przybyciu polskich osadników i przesiedleńców zaczęły powstawać nowe organizacje sportowe. Ich założycielami nierzadko byli kolejarze, którzy jako jedni z pierwszych docierali na przyłączone tereny. Sport w tym okresie należał do nielicznych rozrywek przybyłej ludności, stanowiąc jednocześnie symptom normalizacji życia po kilku latach wojennej okupacji²³. Budowanie polskiego ruchu sportowego na Ziemiach Zachodnich zaczęło praktycznie od podstaw. Wcześniej na obszarze Dolnego Śląska miał on charakter śladowy, a pojedyncze organizacje krzewiące kulturę fizyczną, takie jak wrocławskie gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, mierzyły się z restrykcjami ze strony niemieckiego państwa²⁴. Dynamiczny rozwój sportu już w pierwszych latach po wojnie był efektem między innymi napływu na przyłączone ziemie w znacznej mierze młodych ludzi oraz stosunkowo zadowolającego stanu zastanej infrastruktury sportowej. Mimo wojennych zniszczeń prezentowała się ona często lepiej niż w pozostałych częściach kraju²⁵.

Warto przy okazji zauważyć, że sfera materialna pozostała jedynym łącznikiem między sportem niemieckim a polskim na Dolnym Śląsku. Powstały w latach dwudziestych XX wieku park sportowy według projektu Richarda Konwiarza, zwany wówczas Breslauer Stadion, a po wojnie przemianowany na Stadion Olimpijski, do dzisiaj jest areną wydarzeń sportowych, przede wszystkim żużlowych²⁶. Piłkarze pierwszej drużyny Śląska Wrocław przez lata, zanim w związku ze zbliżającym się Euro 2012 zbudowano Stadion Miejski, rozgrywali mecze na stadionie przy ul. Oporowskiej, czyli w miejscu przedwojennego stadionu, który miał być częścią niezrealizowanego projektu Sportpark Gräbschen (Parku Sportowego Grabiszyn), także autorstwa Konwiarza²⁷. Na wałbrzyskim Białym Kamieniu do dzisiaj używany jest obiekt przy ul. Dąbrowskiego, na którym przed wojną rozgrywały mecze lokalne niemieckie zespoły. Przykładów poniemieckich obiektów sportowych na Dolnym

²³ Marek Ordyłowski, „Rozwój kultury fizycznej na Ziemiach Odzyskanych w pierwszych latach po II wojnie światowej,” w *Z dziejów sportu*, 11.

²⁴ Leonard Szymański, „Społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe aspekty rozwoju kultury fizycznej i turystyki na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej,” w *Z dziejów sportu*, 17.

²⁵ Ordyłowski, „Rozwój kultury fizycznej,” 10–11.

²⁶ Sławomir Szymański, *Sport w Breslau* (Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2011), 147.

²⁷ Sebastian Wróblewski, „Zieleń zespołów sportowych z okresu dwudziestolecia międzywojennego na Dolnym Śląsku,” *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych* 4 (2016): 112–113.

Śląsku jest znacznie więcej, ich rozpoznanie wymagałoby jednak przeprowadzenia osobnych badań.

Sport i powstające kluby odegrały znaczącą rolę w integracji przybyłej po wojnie na Ziemię Zachodnie ludności, tworzącej wielokulturowy konglomerat. Hale i stadiony, jak wspomniano – poniemieckie, stanowiły przestrzeń, w której mogli spotkać się Polacy z Kresów Wschodnich, Polski centralnej, reemigranci z Francji, Żydzi, przesiedleńcy z akcji „Wisła”. Kluby sportowe zakładane w dolnośląskich miejscowościach sprzyjały zadzierzgowaniu więzi i oswajaniu nowego miejsca życia²⁸. Wkrótce kibicowanie „naszym” stało się równoznaczne ze wspieraniem miejscowej drużyny, której nazwa wskazywała na związek z Wrocławiem, Wałbrzychem, Legnicą, Głogowem, Świdnicą, Dzierżoniowem lub innym do niedawna obcym miastem regionu. Zjawisko to nie uszło uwadze prof. Stefana Golachowskiego, socjologa związanego z Uniwersytetem Wrocławskim, który w sporządzonym w 1948 roku socjologicznym studium Trzebnicy stwierdził: „warto podkreślić dużą rolę zawodów sportowych dla tworzenia się poczucia solidarności trzebnickiej. W czasie zawodów wszyscy mieszkańcy Trzebnicy oczywiście entuzjazmują się zwycięstwami swoich barw w rozgrywkach piłki nożnej i przeżywają uczucie dumy lokalnej”²⁹. Uzasadnione jest przypuszczenie, że rodzące się przywiązanie do miejscowej drużyny i sportowców przekładało się również na sferę materialną – sentyment sympatyków sportu do koszulek w barwach ich ulubionego zespołu albo pobliskiego obiektu sportowego, na którym przeżywali zwycięstwa i porażki swoich faworytów.

Zbiory dolnośląskich klubów sportowych – wyniki badania

Zdecydowana większość ankietowanych klubów, bo aż 81%, posiada pamiątki klubowe dotyczące sekcji piłki nożnej. Na kolejnym miejscu znalazły się przedmioty związane z uprawianiem kolarstwa, lekkoatletyki i tenisa stołowego – przechowuje je 13% towarzystw, 9% klubów gromadzi artefakty upamiętniające sukcesy sekcji siatkarskiej, piłki ręcznej, bokserskiej i koszykarskiej, obiektami typowymi dla sekcji żużlowej pochwaliło się 6%, pojedyncze kluby mają zbiory związane z innymi dyscyplinami. Wreszcie 13% towarzystw

²⁸ Ordyłowski, „Rozwój kultury fizycznej,” 15–16.

²⁹ Stefan Golachowski, „Monografia socjologiczna Trzebnicy: studium miasteczka na Ziemiach Odzyskanych” (maszynopis, Wrocław 1948), 26.

odpowiedziało, że nie zachowuje pamiątek. Wyniki ankiety potwierdzają prymat futbolu, który w polskim sporcie trwa co najmniej od lat dwudziestych XX wieku. Wśród ankietowanych były kluby sportowe zarówno jedno-, jak i wielosekcyjne, ale w zdecydowanej większości z nich przynajmniej przez pewien czas działała sekcja tej dyscypliny. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest popularność piłki nożnej, ale także stosunkowo niskie wymagania w zakresie infrastruktury i sprzętu potrzebnych do jej uprawiania. Nie bez powodu stanowią ona jedną z podstawowych rozrywek żołnierzy polskich i sowieckich, a także pierwszych osadników na Ziemiach Zachodnich w 1945 roku³⁰. Naturalną konsekwencją wieloletniej działalności sekcji piłkarskich w większych i mniejszych klubach regionu jest ich materialna spuścizna.

Kluby sportowe zapytano również o zawartość ich zbiorów. Szczegółowe dane zostały zaprezentowane na wykresie (il. 2). Wynika z niego, że zdecydowana większość klubów sportowych gromadzi pamiątkowe fotografie. Kolejną grupę stanowią muzealia, w tym przede wszystkim trofea, które poświadczają sukcesy i aktywność towarzystw sportowych. Dość często spotykanymi obiektami są proporzyczki i szaliki, co wydaje się oczywiste. Zgodnie ze zwyczajem, przed ważniejszymi zawodami dokonuje się kurtuazyjnej wymiany klubowych upominków.

Może natomiast dziwić, że stosunkowo niewiele klubów chwali się posiadaniem dawnych strojów i sprzętu sportowego. Zwłaszcza stroje są istotnymi nośnikami pamięci historycznej, w sugestywny sposób zaświadczać o ważnych dla klubu sportowcach, wydarzeniach, a także zmieniającej się na boiskach i halach modzie. Koszulki w kolorach klubu i ozdobione jego herbami są nie tylko strojem sportowym, ale przede wszystkim oznaką przynależności do grupy. Wydaje się, że zasadniczy brak tego rodzaju historycznych obiektów (przy obecności nielicznych pojedynczych egzemplarzy) w zbiorach wielu organizacji sportowych może wynikać z kilku powodów. Znakomita większość historycznych trykotów zwyczajnie się nie zachowała – masowa produkcja klubowych koszulek oraz innych pamiątek, z myślą o sprzedawaniu ich kibicom, to zjawisko stosunkowo nowe w Polsce, które pojawiło się wraz z postępującym po przemianach ustrojowych urynkowaniem towarzystw sportowych. Wcześniej stroje szyte były w ograniczonej liczbie, przede wszystkim z myślą o sportowcach, którzy intensywnie je eksploatowali. Działalność mniejszych klubów sportowych zwykle nie ma charakteru komercyjnego,

³⁰ Ordyłowski, „Rozwój kultury fizycznej,” 11.

a co za tym idzie, nie prowadzą one zazwyczaj sprzedaży swoich strojów na zewnątrz, wyprodukowane egzemplarze służą sportowcom nierzadko latami, aż do ich zużycia. Do tego ograniczenia należy dołożyć częsty brak troski właścicieli o zachowanie koszulki jako pamiątki, czemu sprzyja i niewiedza co do wartości tego rodzaju przedmiotów, i nieobowiązywanie wewnątrzklubowych procedur w tym zakresie. Przyczyna może leżeć także w postawie członków mniejszych klubów: Konrad Burdyka i Krzysztof Burdyka zajmujący się badaniem sportu na polskiej wsi zwrócili uwagę, że w warunkach sportu peryferyjnego klubowym pamiątkom nie nadaje się zwykle tak dużej rangi, jak w „wielkim sporcie”, gdzie uzyskują one status nierzadko wręcz sakralny³¹.

Ponad jedna trzecia klubów poinformowała o posiadaniu różnego rodzaju archiwaliów, w tym klubowych kronik i dokumentów. Z nadesłanych odpowiedzi wynika, że w zbiorach niektórych towarzystw znajdują się również egodokumenty w postaci spisanych lub nagranych wspomnień. Blisko połowa organizacji zachowuje też wycinki prasowe dotyczące ich działalności. Materiały te potencjalnie stanowić mogą cenne źródło do badań historycznych nad dziejami nie tylko sportu, ale także społeczeństwa miasteczek i wsi regionu, w tym procesów osławiania przestrzeni, integracji oraz tożsamościotwórczych poczynając od drugiej połowy lat czterdziestych XX wieku. Natomiast ledwie siedem ankietowanych organizacji może pochwalić się sztandarem – przedmiotem symbolicznym i zaświadcającym o żywotności stowarzyszeń i placówek, nie tylko sportowych, nierzadko więc traktowanym w sposób szczególny (il. 3: a–b).

Kluby sportowe zostały również poproszone o wskazanie najważniejszych w ich zbiorach przedmiotów o wartości historycznej. Chrobry Głogów jako jedyny spośród ankietowanych wymienił przedwojenny obiekt, związany z historią niemieckiego sportu na Dolnym Śląsku – głąz upamiętniający otwarcie dawnego stadionu w 1927 roku³². Nadesłane odpowiedzi na to pytanie potwierdzają przerwanie w 1945 roku dotychczasowych tradycji sportowych w regionie i początki kształtowania się nowej fazy rozwoju lokalnego sportu.

Wśród pozostałych odpowiedzi dotyczących zawartości zbiorów przeważały informacje o pucharach i medalach poświadczających osiągnięcia sportowców i klubów. Część klubów za najcenniejsze w swoich zbiorach uważa

³¹ Konrad Burdyka i Krzysztof Burdyka, „Wpływ zjawiska ‘futbolizacji’ na kulturę współczesnej wsi polskiej,” *Wiś i Rolnictwo* 5 (2014): 139.

³² Zob. „90 lat temu otwarto stadion w Głogowie,” 21 sierpnia 2017 (dostęp 20 grudnia 2022), <https://1liga.org/aktualnosci/90-lat-temu-otwarto-stadion-w-glogowie-3121>.

obiekty będące świadkami początków ich działalności. 1 KS Słęża Wrocław, szczytujący się mianem najstarszego klubu sportowego w powojennej historii miasta, przechowuje między innymi proporczyk z 1945 roku (il. 4). Dla GKS Iskry Pasikowice niezwykle wartościowe są fotografie z okresu założenia towarzystwa (rok 1946). Zdjęcia, a także kroniki, wspomnienia i materiały dokumentujące różne etapy działalności są szczególnie ważne dla MKS Pogon Góra, LKS Barycz Sułów, LKS Ognisko Przeworno, Zielonych Rakoszyce, MKS Odry Ścinawa, AKS Strzegom, Świdnickiego Klubu Piłki Ręcznej, GKS Zagłębie Wałbrzych, MKS Piast Żmigród, MKS Osa Zgorzelec i KP Bór Oborniki Śląskie. Z kolei Lechia Dzierżoniów szczególnie estymą darzy przedmioty związane ze znanymi piłkarzami, którzy przed laty związani byli z ich barwami – reprezentacyjną koszulkę z Mistrzostw Świata w piłce nożnej w Korei Południowej i Japonii Pawła Sibika oraz trykot AC Milan należący do Krzysztofa Piątka, który jako nastolatek zdobywał pierwsze ligowe szlify w dzierżoniowskim zespole. Pięć klubów nie potrafiło wskazać lub uznało, że nie posiada przedmiotów o wartości historycznej.

Osobne pytanie dotyczyło najstarszych obiektów w zbiorach klubów sportowych. Z udzielonych odpowiedzi wynika, że dla znacznej części ankietowanych najstarsze przedmioty są jednocześnie najcenniejszymi pod względem historycznym. Bywają jednak wyjątki – w zasobach Lechii Dzierżoniów znajduje się sztandar z około 1954 roku, który nie został wymieniony wśród trzech najważniejszych lokalnych „skarbów” (il. 5). Górnik Polkowice jest w posiadaniu fotografii z początków swojej działalności, ale największą wartość historyczną, zgodnie z odpowiedzią udzieloną w ankiecie, upatruje w zgromadzonych pucharach, medalach i proporczykach.

Znamienne, że część towarzystw nie wskazała najstarszej pamiątki klubowej, uzasadniając to brakiem kwerendy lub inwentaryzacji. Zdecydowana większość klubów nie posiada spisu swoich pamiątek – tylko 6% dysponuje kompletnym wykazem, a 13% częściowym. Taki stan rzeczy z jednej strony potwierdza, że gromadzenie i zabezpieczanie obiektów o walorach historycznych nie należy do priorytetowych zadań klubów sportowych, z drugiej zaś strony powinien skłonić do wypracowania odpowiednich procedur, być może we współpracy ze związkami sportowymi i lokalnymi instytucjami lub izbami pamięci, które pozwoliłyby na skuteczną ochronę dziedzictwa lokalnego sportu.

Znaczna większość organizacji przechowuje swoje zbiory na stadionie lub w siedzibie klubu (79%), rzadziej znajdują się one w domach osób związanych z klubem (21%). Zagłębie Wałbrzych wskazało, że część ich obiektów

mieści się w lokalnym muzeum (il. 6: a–c). Większość klubów – 61% posiadających zbiory – zadeklarowała, że je udostępnia, z czego 82% jedynie wybranym osobom z zewnątrz, po wcześniejszym uzgodnieniu. Kluby sportowe wykorzystywały swoje pamiątki do przygotowywania publikacji na potrzeby stron internetowych (36%), do artykułów (25%), na wystawę (25%), do książki (21%). Aż 32% ankietowanych organizacji nie użyło swoich zbiorów w żadnym z tych celów.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że znaczna część klubów sportowych na Dolnym Śląsku świadomie zachowuje materialne dziedzictwo swojej działalności, dostrzegając w nim prawdopodobnie historyczną wartość. Zebrane dane wskazują jednak, że organizacje sportowe w obszarze gromadzenia, zabezpieczania i udostępniania działają przede wszystkim intuicyjnie, nie zawsze w zgodzie z muzealno-archiwistycznymi praktykami. Większość towarzystw nie zatroszczyła się o sporządzenie wykazu swoich obiektów. Zbiory jednego z klubów zostały rozproszone i znajdują się w prywatnych kolekcjach byłych członków, innego zaś spłonęły w pożarze klubowego budynku. Odpowiednie ich przechowywanie jest w interesie klubów sportowych, ale także badaczy, dla których mogą stanowić wartościowe materiały do badań nad lokalnym dziedzictwem kultury fizycznej.

Troska o zachowanie dziedzictwa materialnego klubów sportowych powinna obejmować nie tylko zespoły z historią występów w piłkarskiej ekstraklasie, siatkarskiej lidze, żużlowej ekstralidze, koszykarskiej basketlidze, superlidze piłki ręcznej i z dużych ośrodków, które przyciągają na trybuny oraz przed ekrany telewizorów liczoną nierzadko w tysiącach publikę. Sport uprawiany z dala od największych miast kraju i zespoły trenujące na peryferiach rozgrywkowych drabinek poszczególnych dyscyplin również mają swoich zwolenników. Poza tym jego spuścizna materialna stanowi ważny materiał źródłowy do badań dziejów Polski lokalnej. W pejzażu miasteczek i wsi trudno z reguły przeoczyć boisko, które obok kościoła i szkoły nierzadko stanowi centralny punkt miejscowości, będący miejscem spotkań mieszkańców³³. Niektóre z występujących na nich drużyn mogą pochwalić się wieloletnią działalnością, podczas której zgromadziły wokół siebie kilka pokoleń sportowców, działaczy i kibiców. Wspólnoty te przejawiają także zainteresowanie

³³ Na społeczną funkcję stadionów jako miejsc spotkań w małych miejscowościach zwrócili uwagę m.in. Kurkowska-Budzan i Stasiak, *Stadion na peryferiach*, 178–179. Zob. też Burdyka i Burdyka, „Wpływ zjawiska ‘futbolizacji’,” 133–134.

historią klubu, na co mogą wskazywać powstające na ich temat monografie³⁴. W ostatnich latach zaczęto również zwracać uwagę na mniejsze kluby z największych miast w kraju, czego najlepszym przykładem jest ciesząca się zainteresowaniem seria wydawnicza „Skarby Miasta”, w której można znaleźć opisy oraz reportaże dotyczące zespołów często znanych jedynie koneserom futbolu polskiej A i B klasy³⁵.

Obserwowany wzrost zainteresowania amatorskim wydaniem piłki nożnej należy wiązać również z postępującą komercjalizacją zawodowego futbolu. Część kibiców kontestuje nastawiony na milionowe zyski sposób działania największych klubów sportowych uważając, że odrywają się one od lokalnej społeczności. Kierując się hasłem „Support your local club” (ang. „Wspieraj swój lokalny klub”), poszukują alternatywy w postaci klubów funkcjonujących w sąsiedztwie bądź zakładają własne zespoły³⁶. Zjawisko to obserwowane jest przede wszystkim w Europie Zachodniej, gdzie działają drużyny, których popularność ma globalny zasięg. W Polsce lokalne kluby zostały dostrzeżone między innymi dzięki pasji stadionowych turystów (groundhopperów), którzy pojawiają się na zawodach sportowych, zwykle piłki nożnej, różnych poziomów rozgrywkowych. Wielu z nich dokumentuje swoje wyprawy sporządzając relacje, które potem zamieszczają na blogach, stronach lub platformach streamingowych³⁷.

³⁴ Swojej monografii doczekały się m.in. Sparta Rejowiec Fabryczny, Spartakus Szarowola, Włókniarz Rakszawa, MKS Debrzno, Pogoń 1947 Kłomnice, Borussia Boruja Kościelna. Zob. Rafał Wilczyński, *Zielono-biało-czerwona historia KS Sparty Rejowiec Fabryczny* (Chełm: TAWA, 2020); Mirosław Tereszczuk, *Waleczni jak Spartakus Szarowola* (Tomaszów Lubelski–Warszawa: Fundacja Oscar, 2020); Bartosz Bolesławski, *Klub Sportowy „Włókniarz” Rakszawa. 70 lat historii* (Rakszawa: Edytoriał, 2017); Sebastian Michno, *MKS Debrzno 1992–2002* (Debrzno: MKS Debrzno, 2002); Eligiusz Małolepszy i Teresa Drozdek-Małolepsza, *Zarys dziejów Gminnego Ludowego Klubu Sportowego Pogoń 1947 Kłomnice (1947–2021)* (Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2021); Tomasz Śliwiński, *Pół wieku Ludowego Klubu Sportowego „Borusja” Boruja Kościelna (1969–2019)* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe WSPiA, 2019).

³⁵ Do tej pory (stan na grudzień 2022 r.) w serii „Skarby Miasta” ukazały się: *Warszawa 2017/18* (Warszawa: nakładem autorów, 2017); *Łódź* (Warszawa: nakładem autorów, 2018); *Wrocław* (Warszawa: nakładem autorów, 2018); *Trójmiasto* (Warszawa: nakładem autorów, 2019); *Poznań 2020/21* (Warszawa: nakładem autorów, 2020).

³⁶ Zob. Radosław Kossakowski, *Od chuliganów do aktywistów? Polscy kibice i zmiana społeczna* (Kraków: Universitas, 2017), 33–37.

³⁷ Szczególną popularność (216 tys. subskrybentów w serwisie YouTube, według stanu na 19 grudnia 2022) zdobył prowadzony przez Radosława Rzeźnikiewicza kanał Kartofliska.pl, którego nazwa w humorystyczny sposób oddaje stan infrastruktury sportowej w niektórych miejscowościach. Jedną z emitowanych na nim serii jest „Ósma Liga Mistrzów – Magazyn Klasy B (czyli ósmej ligi).”

Kluby sportowe powszechnie budują swoją tożsamość na tradycji wyrażającej z ich dziejów. Zwykle przez lata występują pod tymi samymi barwami, a ich herby, wprowadzając unowocześniane, z reguły zachowują swoje charakterystyczne elementy. Nierzadko jednym z nich jest data powstania klubu, którą chętnie podkreślają najstarsze towarzystwa. Przyjęło się również honorowanie dawnych i zasłużonych członków klubu. Historię tę dokumentują i uzupełniają zbierane przez lata klubowe pamiątki, które stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu.

Kwestionariusz pytań, który został rozesłany do dolnośląskich klubów sportowych, umożliwił uzyskanie odpowiedzi tylko na wybrane pytania badawcze. Znaczna część zarysowanych we wprowadzeniu kwestii nadal pozostaje otwarta i wymaga pogłębionych badań. Podstawowy problem, który wybrzmiewa również z nadesłanych odpowiedzi, leży w braku inwentaryzacji zbiorów i ich rozproszeniu. W konsekwencji spory niedosyt pozostawia zwłaszcza brak danych ilościowych, pozwalających na ocenę wielkości zasobu oraz ustalenie datacji poszczególnych kolekcji. Wydaje się jednak, że przynajmniej w pewnym zakresie z nadesłanych odpowiedzi wyłania się kształt i charakter zgromadzonych na przestrzeni lat zbiorów oraz sposoby zarządzania nimi przez kluby sportowe.

Aneks

Izby pamięci i pamiątki klubów sportowych – kwestionariusz

Nazwa klubu:

Miejscowość:

Data założenia klubu:

Adres e-mail:

1. Jakiego rodzaju pamiątki posiada klub? (można zaznaczyć wiele odpowiedzi)

Kroniki / Dokumenty / Zdjęcia / Nagrody (medale, puchary, dyplomy i in.) / Proporzki / Sztandary / Szaliki / Sprzęt piłkarski (stroje, buty itd.) / Wycinki prasowe / Spisane lub nagrane wspomnienia osób związanych z klubem / inne (jakie?) / Klub nie posiada żadnych zbiorów

2. Gdzie przechowywane są pamiątki Państwa klubu?

W siedzibie lub na stadionie klubu / W domu osoby związanej z klubem / W lokalnym muzeum lub innej placówce zajmującej się lokalną historią (podaj nazwę) / W innym miejscu (gdzie?)

3. Których sekcji sportowych dotyczą Państwa pamiątki? (można zaznaczyć wiele odpowiedzi)

piłki nożnej / siatkarskiej / piłki ręcznej / koszykarskiej / kolarskiej / żużlowej / bokserskiej / lekkoatletycznej / tenisa / tenisa stołowego / innej (wymień)

4. Czy zbiory klubu zostały zinwentaryzowane (spisane)?

Tak, wszystkie / Tylko część z nich / Nie, klub nie posiada spisu pamiątek

5. Proszę wymienić 3 najważniejsze według Państwa przedmioty o wartości historycznej w zbiorze klubowych pamiątek

1..... 2..... 3.....

6. Proszę wymienić najstarszą pamiątkę klubową i podać dokładny lub przybliżony rok jej powstania

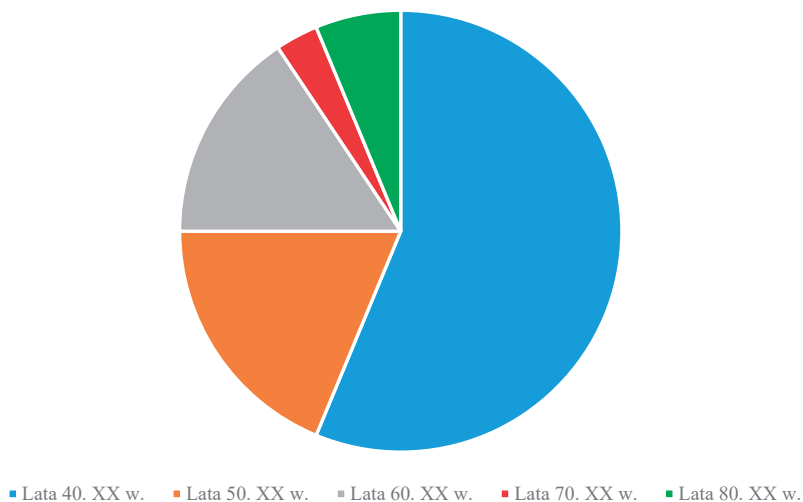
.....

7. Czy udostępniają Państwo swoje zbiory osobom spoza klubu?

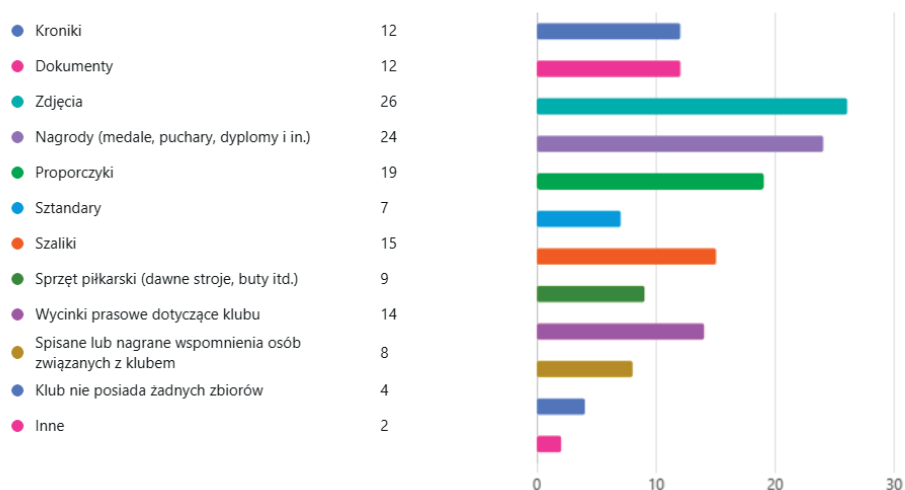
Tak, wszystkim chętnym / Wybranych osobom, po wcześniejszym uzgodnieniu / Nie

8. Czy klubowe pamiątki były wykorzystywane do przygotowywania książki, artykułu, internetowej notatki, na wystawę?

Tak, do książki / Tak, do artykułu / Tak, do internetowej notatki / Tak, na wystawę / Nie

Il. 1. Diagram przedstawiający czas założenia klubów biorących udział w badaniu (na podstawie dat deklarowanych przez ankietowanych). Źródło: opracowanie własne na podstawie badań przeprowadzonych w ramach projektu „Ocalone Dziedzictwa. Regionalne Izby Pamięci Ziemi Zachodnich i Północnych”, listopad 2022 r.

Il. 2. Wykres przedstawiający kategorie obiektów w zbiorach ankietowanych klubów sportowych. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań przeprowadzonych w ramach projektu „Ocalone Dziedzictwa. Regionalne Izby Pamięci Ziemi Zachodnich i Północnych”, listopad 2022 r.

a

b

II. 3. Sztandar wykonany z okazji 20-lecia klubu 1 KS Śląza Wrocław w 1965 r. Fot. ze zbiorów 1 KS Śląza Wrocław
a – awers, b – rewers

II. 4. Proporzcyk 1 KS Śląza Wrocław z 1945 r. Fot. ze zbiorów 1 KS Śląza Wrocław

Il. 5. Sztandar MZKS Lechia Dzierżoniów. Fot. ze zbiorów MZKS Lechia Dzierżoniów

Pierwszy sztandar Lechii Dzierżoniów został przekazany w depozyt Muzeum Miejskiemu Dzierżoniowa w 2018 r. Na zdjęciu widoczny jest młodszy sztandar, znajdujący się w siedzibie klubu

a

b

c

Il. 6. Sprzęt sportowy ze zbiorów Izby Pamięci w Brzegu Dolnym. Fot. J. Kaźmierski, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość we Wrocławiu”
a – rękawice bokserskie KS Rokita Brzeg Dolny, b – szarfa „Najlepszy trener K.S. Rokita – 1975”, c – łyżwy dwupłozowe z lat 60. XX wieku.

Depozytariuszami lokalnego dziedzictwa materialnego sportu są również nierzadko izby pamięci. Na zdjęciu rękawice bokserskie należące niegdyś do sekcji pięściarskiej KS Rokita Brzeg Dolny, a także szarfa z napisem „Najlepszy trener K.S. Rokita - 1975”. W dolnobrzeskiej Izbie Pamięci, prowadzonej przez Stowarzyszenie Pierwszych Osadników Ziemi Dolnobrzeskiej, znajdziemy również dawny sprzęt sportowy, m.in. (obiekt c) łyżwy dwupłozowe z lat 60. XX w.

Bibliografia

Źródła

- „Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Raport 2005–2016.” Warszawa: Muzeum Sportu i Turystyki, 2017.
- „Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.” *Dziennik Ustaw* (2022): poz. 385.
- „Visits made in 2016 to visitor attractions in membership with ALVA.” Association of Leading Visitor Attractions. Dostęp 14 grudnia 2022. <https://www.alva.org.uk/details.cfm?p=607>.
- „Wykaz muzeów działających w oparciu o statut bądź regulamin uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.” 27 lipca 2023. Dostęp 5.09.2023. <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/wykaz-muzeow.php>.

Literatura

- Bolesławski, Bartosz. *Klub Sportowy „Włóknarz” Rakszawa 70 lat historii*. Rakszawa: Edytorial, 2017.
- Burdyka, Konrad, i Krzysztof Burdyka. „Wpływ zjawiska ‘futbolizacji’ na kulturę współczesnej wsi polskiej.” *Wieś i Rolnictwo* 5 (2014): 131–144.
- Cyrek, Barbara. „Sport jako przedmiot narracji muzealnej.” *Konteksty Społeczne* 5 (2017): 29–39.
- Czechowicz-Woźniak, Aleksandra. „Muzea piłki nożnej na świecie.” *Muzealnictwo* 53 (2012): 164–170.
- Golachowski, Stefan. „Monografia socjologiczna Trzebnicy: studium miasteczka na Ziemiach Odzyskanych.” Maszynopis. Wrocław 1948.
- Grabowski, Andrzej, i Zbigniew Malinowski. *Katalog odznak klubów sportowych. Kresy i Zaolzie*. Warszawa: Komograf, 2013.
- Grabowski, Andrzej, i Zbigniew Malinowski. *Katalog odznak klubów sportowych Warszawy i okolic do 1975 roku*. Żelechów: Sendsport, 2010.
- Kossakowski, Radosław. *Od chuliganów do aktywistów? Polscy kibice i zmiana społeczna*. Kraków: Universitas, 2017.
- Kula, Marcin. *Nośniki pamięci historycznej*. Warszawa: DiG, 2002.
- Kurkowska-Budzan, Marta. „Sport w perspektywie antropologii historycznej.” W *Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski po II wojnie światowej*, red. Jarosław Maliniak, Piotr Sroka, i Grzegorz Strauchold, 271–282. Wrocław: Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, 2014.
- Kurkowska-Budzan, Marta, i Marcin Stasiak. *Stadion na peryferiach*. Kraków: Universitas, 2016.
- Łódź (Skarby Miasta). Warszawa: nakładem autorów, 2018.

- Małolepszy, Eligiusz, i Teresa Drozdek-Małolepsza. *Zarys dziejów Gminnego Ludowego Klubu Sportowego Pogoń 1947 Kłomnice (1947–2021)*. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2021.
- Michno, Sebastian. *MKS Debrzno 1992–2002*. Debrzno: MKS Debrzno, 2002.
- Ordylowski, Marek. „Rozwój kultury fizycznej na Ziemiach Odzyskanych w pierwszych latach po II wojnie światowej.” W *Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski po II wojnie światowej*, red. Jarosław Maliniak, Piotr Sroka, i Grzegorz Strauchold, 9–16. Wrocław: Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, 2014.
- Poznań 2020/21 (Skarby Miasta). Warszawa: nakładem autorów, 2020.
- Szymański, Leonard. „Społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe aspekty rozwoju kultury fizycznej i turystyki na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej.” W *Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski po II wojnie światowej*, red. Jarosław Maliniak, Piotr Sroka, i Grzegorz Strauchold, 17–33. Wrocław: Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, 2014.
- Szymański, Sławomir. *Sport w Breslau*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2011.
- Szymański, Sławomir. *Wrocław sport PRL*. Wrocław: Via Nova, 2013.
- Śliwiński, Tomasz. *Pół wieku Ludowego Klubu Sportowego „Borusja” Boruja Kościelna (1969–2019)*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe WSPiA, 2019.
- Tereszczuk, Mirosław. *Waleczni jak Spartakus Szarowola*. Tomaszów Lubelski–Warszawa: Fundacja Oscar, 2020.
- Trójmiasto (Skarby Miasta). Warszawa: nakładem autorów, 2019.
- Warszawa 2017/18 (Skarby Miasta). Warszawa: nakładem autorów, 2017.
- Wilczyński, Rafał. *Zielono-biało-czerwona historia KS Sparty Rejowiec Fabryczny*. Chełm: TAWA, 2020.
- Wrocław (Skarby Miasta). Warszawa: nakładem autorów, 2018.
- Wróblewski, Sebastian. „Zieleń zespołów sportowych z okresu dwudziestolecia międzywojennego na Dolnym Śląsku.” *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych* 4 (2016): 107–123.

Netografia

- „90 lat temu otwarto stadion w Głogowie.” 21 sierpnia 2017. Dostęp 20 grudnia 2022. <https://liga.org/aktualnosci/90-lat-temu-otwarto-stadion-w-glogowie-3121>.
- „Giełda Kolekcjonerów Pamiątek Sportowych.” Dostęp 6 czerwca 2024. <https://www.muzeumsportu.waw.pl/wystawy/wydarzenia/39-gielda-kolekcjonerow-pamiatek-sportowych>.
- Guder, Jakub. „Śląsk Wrocław do kibiców: Nie proście piłkarzy o koszulki!” *Gazeta Wrocławska*, 2 października 2023. Dostęp 5 czerwca 2024. <https://gazetawroclawska.pl/slask-wroclaw-do-kibicow-nie-proscie-pilkarzy-o-koszulki/ar/c2-17943239>.
- Karcz, Bartosz. „Wisła Kraków sprzedaje kawałki boiska swoim kibicom!” *Gazeta Krakowska*, 7 lipca 2023. Dostęp 5 czerwca 2024. <https://gazetakrakowska.pl/wisla-kra-kow-sprzedaje-kawalki-boiska-swoim-kibicom/ar/c2-17702765>.

- „KitsUP. LineUP.” Dostęp 6 czerwca 2024. <https://www.kitsup.pl>.
- „Muzeum Lechii Gdańsk.” Dostęp 14 grudnia 2022. <https://lechia.pl/klub/muzeum-lechii-gdansk>.
- „Muzeum Legii.” Dostęp 14 grudnia 2022. <https://legia.com/muzeum-legii>.
- „Muzeum Widzewa.” Dostęp 14 grudnia 2022. <https://widzew.com/klub/muzeum>.
- „Number of visitors to the FC Barcelona Museum from 1994 to 2021.” *Statista*. Dostęp 14 grudnia 2022. <https://www.statista.com/statistics/1304071/annual-attendance-fc-barcelona-museum/>.
- Olszak, Aleksandra. „Takiego muzeum nie ma nigdzie w Polsce. W Łebczu działa już Muzeum Sportu Wiejskiego!” *Pomorskie.eu*, 1 sierpnia 2022. Dostęp 14 grudnia 2022. <https://pomorskie.eu/takiego-muzeum-nie-ma-nigdzie-w-polsce-w-lebczu-dziala-juz-muzeum-sportu-wiejskiego/>.
- Polo, Pablo. „El Madrid vende trozos de césped de la Decimocuarta.” *Marca*, 21 listopada 2023. Dostęp 5 czerwca 2024. <https://www.marca.com/futbol/real-madrid/2023/11/21/655cd436ca4741f2768b4589.html>.
- Polski Klub Kolekcjonerów Sportowych. Aktualności. Dostęp 6 czerwca 2024. <http://www.pkks.cba.pl/>.
- Sałkowski, Michał. „Gratka dla kibiców! Otwarcie Muzeum Śląska Wrocław na Tarczyński Arenie już za miesiąc.” 4 sierpnia 2023. Dostęp 5 września 2023. <https://www.wroclaw.pl/sport/muzeum-slaska-wroclaw-tarczyński-arena-otwarcie-bilety-godziny-otwarcia>.
- „Wisła Kraków chce udowodnić, że jest najstarszym polskim klubem.” *PrzeglądSportowy.Onet.pl*, 19 stycznia 2021. Dostęp 5 czerwca 2024. <https://przegladsportowy.onet.pl/pilka-nozna/ekstraklasa/jaki-klub-jest-najstarszy-w-polsce-trwa-spor-wisla-krakow-cracovia/mv2s3gj>.